

Posudek na diplomovou bakalářskou práci

Alžběty Brabcove: Překlad slovinských pohádek do češtiny. Praha, 2014

Naloga gdč. Alžběte Brabcove sodi na široko področje prevodoslovja. Motivacija zanjo je bila študentkino navdušenje nad konkretnim literarnim delom, zbirko pravljic Eve Škofič Maurer – navdušenje, ki je bilo očitno tako močno, da je gdč. Brabcovo navedlo k odločitvi, da je to zbirko (v celoti) tudi prevedla. Predlog, da bi nato ta prevod postal tudi predmet njene lastne diplomske (bakalarske) obravnave, razumem kot znamenje zavedanja odgovornosti prevajalskega dela in dodatnega premisleka o smislu prevajanja ter prevajalskih postopkih. Zato sem predlog, ko mi ga je študentka predstavila, tudi sprejel. Prvotna ideja o analizi lastnega prevoda (oz. utemeljitvi rešitev prevajalskih problemov, s katerimi se je prevajalka soočala), je bila nato v procesu oblikovanja načrta izdelave naloge razširjena tako, da bi bil kandidatkin prevod postavljen v kontekst dosedanje bere v češčino prevedenih slovenskih (predvsem umetnih, avtorskih) pravljic.

Avtorica je nalogo razdelila na uvod, pet vsebinskih poglavij, zaključek in bibliografijo, skoraj polovico vezane verzije oddane naloge pa predstavlja dodatek v obliki treh prilog: najprej je tu (po mojem mnenju brez prave potrebe) original ene izmed pravljic Ele Peroci in njegov prevod v češčino Jaroslava Pánka, nato pa še cela knjiga Eve Škofič Maurer ter prevod le-te izpod peresa bakalarske kandidatke.

V uvodu kandidatka razloži svojo motivacijo za prevod pravljic Eve Škofič Maurer, pri čemer poudari, da se je za svojo prevajalsko strategijo odločala na podlagi študija prevodoslovne teorije. V prvi vrsti navede temeljno češko prevodoslovno delo »Umetnost prevoda« Jiříja Levýja, ki je kasneje tudi osnova za njeno opredeljevanje do vprašanj smisla prevoda in lastnih prevajalskih postopkov. Omeni še vrsto drugih avtoritet, tako angleškojezičnih kot slovenskih, katerih delo je, kot zapiše, preštudirala.

Čeprav na nalogo to nima posebnega vpliva, bi pripomnil, da dikcija navedbe omenjenih avtoritet ni prav posrečena. Avtorica pravi, da je študirala »angleško prevodoslovno literaturo – med drugimi dela R. Jacobsona, J. Parisa, W. Wernera in druga«. Ker gre za

nalogo, ki se ukvarja prav s prevajanjem, bi bilo seveda bolje navesti vse preštudirane avtorje.

V razdelku Bibliografija nato izmed tu omenjenih avtorjev ne najdemo Jakobsona, prav tako ne slovenske teoretičarke Martine Ožbot, prav tako pa tam ni zabeležen W. Werner. Dopuščam možnost, da je moja zadrega ob zadnjem imenu le znamenje moje lastne pomanjkljive razgledanosti, a osebe s tem priimkom med translatološkimi avtoritetami ne poznam. Ali pa gre morda za napako pri navajanju in bi moral biti naveden Hans J. Vermeer, utemeljitelj t.i. teorije skoposa (Skopos-Teorie)? No, v bibliografiji ni naveden niti on.

Naslov prvega »vsebinskega« pglavja (2. »Osnove literarnega prevajanja«), napoveduje problematiko teorije prevajanja. Poglavlje se zelo trdno drži Levýjeve »Umetnosti prevoda«, vključno z notranjo razčlenitvijo poglavja na podpoglavja. Po mojem mnenju je obnavljanje in dobesedno ponavljanje celih pasusov Levýjevega teksta nepotrebno in nalogi bolj škoduje kot koristi. Pri takšnem postopku stopi naloga na nevarno mejo, da v njej besedilo, iz katerega se informacije prenašajo, skoraj ni več samo referenčno izhodišče za nalogo, ampak le prilepljen list papirja. O avtoričinem razumevanju problematike tako, paradoksalno, nemara bolj od tega, kar je brez interpretativne adaptacije neposredno prenešeno iz Levýjeve »prevajalske biblije«, priča to, kar je iz nje izpustila – torej avtoričino sito pri izbiri Levýjevih poudarkov, ki vendarle kaže, da so odlomki izbrani premišljeno.

Že v tem poglavju se pokaže največja hiba naloge (sam si želim verjeti, da zgolj formalna, čeprav ni nujno, da bo tako sodil tudi potencialni »tretji bralec«): pogosta nejasnost avtorstva zapisanih formulacij. Ne nejasnost glede avtorstva same zapisane misli: kdo je primarni avtor zapisanega, Brabcová vedno korektno pove (oz. napove); ni pa vedno jasno, kaj v zapisanem odstavku oz. daljšem delu teksta je popoln citat in kaj njena lastna govorica. Kontrolno branje citiranih virov žal precejkrat pokaže pretirano sledenje originalu tudi izven stavkov ali odstavkov, ki so izrecno označeni kot citati. Primer je lahko zaključna misel razdelka 2.1, kjer je sicer povedano, da gre za misel Jiříja Levýja, a brez ustreznih ločil (navednic) bralec ne izve, ali je citiran cel odstavek ali le njegov del. Ista neprijetna oblikovna hiba se že v tem poglavju pojavi še nekajkrat, npr. na strani 14, pred opombo št. 11, ali pri opombi številka 17; kasneje npr. tudi pri 54. opombi. Opomba 6 pa se nanaša na misel, ki ima z navednicami označen konec, ne pa tudi začetka.

V tretjem poglavju preide kandidatka od teorije prevajanja k problematiki literature za otroke in mladino. Spregovori o specifikih tovrstne literature v primerjavi s t.i. besedili za odrasle ter posebej izpostavi problematiko živalskih pravljic (med katere sodijo tudi zgodbe Eve Škofič Maurer).

Referenčni besedili za ta del naloge sta predvsem dve: ko gre za teorijo in češko literaturo, je to delo Mirosłave Genčijeve »Literatura za otroke in mladino«, ko gre za slovensko gradivo, pa lani obranjena magistrska naloga Magdalene Slezákove o slovenskih t.i. modernih pravljicah iz tretje četrtine prejšnjega stoletja. Poglavlje je sicer informativno in se bere lepo, vendar pa ga spet bremeni hiba, omenjena v oceni prejšnjega poglavja: ne dovolj jasna razmejitev avtoričinega lastnega in citiranega besedila, torej močno nepopolno označevanje iz drugih strokovnih besedil prevzetih stavkov in odstavkov. Za nalogo koristnejši sta preostali podpoglavji tretjega poglavja (o specifičnosti bajke ter osnovah prevajanja pravljic za otroke), ki se zdita tudi – kar se tiče citiranja – ustrezneje izpeljani.

Primer omenjene nejasnosti pri navajanju izvirnikov je v uvodnem razdelku tretjega poglavja opomba št. 29, kjer ni razvidno, da je cel odstavek, ne le zaključna misel, prepis (zgolj nekoliko reduciran) odstavka s 15. strani knjige Genčijeve (v izdaji praškega »Statního pedagogického nakladatelství« iz leta 1984). Enako je pri opombah št. 32, 34 in 36. Tudi tu so prepisi iz navedenega vira Genčijeve precej daljši od zgolj ene povedi: v resnici so dobesedno (ali zgolj z minimalnimi modifikacijami) citirani celi odstavki. V takšnih primerih (ki jih je žal v celi nalogi še veliko) je posebej moteče, da ti (prepisanih, a neoznačenih) stavki niso vedno samo nosilci pomembnih vsebinskih poudarkov, ampak imajo lahko tudi le tekstnoorganizacijsko vlogo, torej opravljajo (le) funkcijo uvajanja misli, ki je nato res označena kot citat. Uvod v posamezni citat, ki naj pokaže, da avtor ve in razume, za kaj v citatu gre, pa v raziskovalni nalogi seveda pričakujemo od avtorja naloge samega – v njegovi lastni dikciji, z lastnimi interpretativnimi stavki. Omenjeni elementi postavljajo besedilo na sam rob plagiatorstva. Podobno je z daljšimi pasusi, kjer kandidatka niti ne izpostavi (z navednicami) nobene izjave, ampak številko opombe zgolj postavi na konec odstavka (ali na neko mesto sredi njega): bralec, ki referenčnega vira ne pozna natančno, seveda pri tem zmotno predvideva, da gre za razmišljanje avtorja naloge, nakar mu branje vira (ki je sicer kot vir korektno naveden v opombi), razkrije, da je cel odstavek pravzaprav dobeseden prepis. Primer takšne nedopustne nedorečenosti je odstavek, proti koncu katerega najdemo opombo št. 33. Edina olajševalna okoliščina oz., povedano nevtralneje, dokaz, da za takšnimi nezadostno označenimi prepisi vendarle stojita kandidatkin študij (pomanjkljivo) citiranega gradiva in njena organizacijska misel, je dejstvo, da takšne odlomke smiselno izbira in jih nekoliko reducira, tj. čisti stavkov, ki nimajo neposredne povezave z njeno temo.

Podpoglavje »Moderna češka pravljica« (3.1.1) je, vsaj v obstoječi obliki, odveč – in to tako zaradi vsebine, ki ni povezana niti s problematiko prevoda niti (večinoma) z živalsko pravljico, kot tudi zaradi izvedbe, saj gre v veliki meri za lepljenko stavkov in celih odstavkov iz razprave Genčijeve s pomanjkljivim označevanjem avtorstva. Podobno velja tudi za podpoglavje o moderni slovenski pravljici (3.1.2): z navedbo nekaj pravljic iz zadnjih let dopolnjeni od mgr. Slezákove prevzeti literarnozgodovinski popis slovenskega pravljicarstva je sicer sam na sebi vsebinsko zanimiv, a je – če

je bil namen predstaviti vso pomembnejšo produkcijo – nepopoln (ker se pregled Slezákove konča leta 1975) in operira z informacijami, ki s temo naloge niso v neposredni zvezi, hkrati pa so spet tudi preveč dobesedno (in premalo označeno) prevzete po (sicer imenovanem) viru.

S temo naloge gdč. Brabcove je izmed literarnozgodovinsko začrtanih poglavij najbolj povezano četrto poglavje, ki prinaša zelo podrobno predstavitev zgodovine prevajanja literature za otroke in mladino. Žal se v drugem, daljšem delu poglavja (4.3) ponovi matrica zgradbe poglavij, v katerih gre predvsem za podajanje informacij iz referenčnih virov: kandidatka se mnogo preveč dobesedno drži formulacij iz rigoroznega dela Petra Mainuša »Prevodi slovenske literature v češkem okolju, 1882–2006«. Tudi tokrat je referenčni tekst sicer naveden kot vir informacij, a prevzemanje tako informacij kot same razlagalne dikcije je preveč dobesedno, da bi ta dolgi razdelek lahko imeli za zares legitimno sestavino naloge. Poglavje tako rešuje njegov prvi del, torej razdelka 4.1 in 4.2. Prvi prinaša kronološko urejen seznam čeških prevodov slovenskih knjig za otroke in mladino (kjer je bil avtorski prispevek kandidatke redukcija in delna dopolnitev že obstoječe tovrstne bibliografije vse prevodne bere, ne glede na ciljno bralstvo). Drugi razdelek je morda še bolj zanimiv in najbrž tudi povsem avtorski: kandidatka omenjeni bibliografski popis pretvori v dva pregledna grafa, ki prikazujeta število prevedenih knjig za otroke in mladino posameznih slovenskih avtorjev in produktivnost posameznih prevajalcev.

Peto poglavje prinese najprej umetniško in življenjsko silhueto avtorice knjige pravljic, ki jo je kandidatka prevedla in je bila povod za njeno ukvarjanje z zgodovino slovenskega in češkega pravljicarstva ter njunih prevajalskih povezav. Na kratko, a simpatično je predstavljeno njeno poklicno in humanitarno ukvarjanje s klovnovstvom in gledališčem. Zdi se, da skozi te vrstice zažari tudi ljubezen do otrok in spontana zavezanost razdajanju dobrega avtorice obravnavane naloge. Sledi vsebinski oris pravljic Eve Škofič Maurer. Kandidatka kot njihovo posebno značilnost izpostavi dokajšnje odstopanje od zvrsti, ki jo poznamo kot bajko – v zgodbah Škofič Maurerjeve, pravi, »nikoli ni glavna podstat« moralni nauk. Dokazni primeri se mi zdijo predstavljeni ustrezno in v prijetnem jeziku. *(Slednje dodajam tudi zato, da bi poudaril, da je gdč. Brabcova nedvomno sposobna prepričljivega in privlačnega samostojnega pisnega izražanja, tako da še bolj čudi, da si je za večino prejšnjih poglavij izbrala pot lažjega, a pretiranega prevzemanja že formuliranih besedil.)* Drugi segment tega poglavja je namenjen umestitvi teh pravljic v motivno sorodnost s klasičnimi deli svetovne pravljicarstva literature – kandidatka najde in po mojem mnenju simpatično predstavi določeno sorodnost s Kiplingovo »Knjigo o džungli« in Bachovim »Jonathanom Livingstonom Galebom«. Zaključek poglavja je kandidatkin prevod spremne besede k prevedeni knjigi izpod peresa drugega znanega slovenskega pisatelja literature za mladino, Slavka Pregla – to besedilo sicer ne prispeva k strokovnosti naloge, a sovpada s tonom kandidatkinega navdušenja nad pravljicnim

svetom Eve Škofič Maurer, ki preveva celo poglavje. Je torej nekoliko odveč, a mislim, da ne moti (čeprav po drugi strani nato ta prevod manjka v prilogah, kjer tako ostane le slovenski izvirnik).

Zadnje vsebinsko poglavje, nominalno šesto in naslovljeno »Izbrane specifike prevajanja iz slovenščine v češčino«, razumem kot za nalogo najpomembnejše (tudi glede na prvi pogovor s kandidatko na temo pisanja diplomske naloge). Je tudi najobsežnejše. Treba je povedati, da ni bilo zamišljeno čisto *jezikoslovno*, ampak *prevodoslovno*. Gre predvsem za poskus opredelitve kandidatke lastne prevajalske avtopoetike, torej za *translatološko* premišljeno predstavitev lastnih rešitev jezikovnih problemov, s katerimi se je spopadala med prevajanjem. *Smiselno bi bilo, če bi bilo to označeno tudi v samem naslovu poglavja (kar pa leti tudi na moj račun, kot mentorja naloge)*. Dela se jelotila po kriteriju obravnave prevedljivosti posameznih besednih vrst in nato še terminologije (rastlinskih in živalskih imen ter imen nasploh), frazeologije in slovničnih specifik, kakršne so dvojina; spol – ki je včasih za isto bitje ali stvar v različnih jezikih različen; način tvorjenja zanikanja; stopnja naklonjenosti rabi pomanjševalnic in deležnikov ter deležij. V začetku poglavja se je vseeno odločila tudi za poskus sistematične primerjave obeh jezikov, a tega ni izpeljala dovolj premišljeno in primerjalno usklajeno za oba jezika; kakšen izmed zbranih podatkov verjetno tudi nima nobenega vpliva na prevajanje (npr. to, da uporablja češčina največ črk z diakritiko med vsemi slovanskimi jeziki.) ali pa je, ko gre za ta dva jezika, nasploh nepotreben (kot to, da je »češko besedišče pretežno slovanskega izvora« in poudarek pri češčini, da »uporablja latinico«). Prav tako je tukaj povsem nepotrebno citiranje Petrove razlaga izvora in razvoja južnoslovanske jezikovne skupine ter razlik med njenimi posameznimi jeziki.

Pred sistematičnejšim pregledom posameznih jezikovnih prevajalskih »orehov« se ji je zdelo potrebno posebej izpostaviti nekaj, kar je poimenovala kot »temeljno razliko« (cz: »zásadní rozdíl«): »da češčina nasploh zahteva med besedami več vezniških izrazov in več uvajalnih besed, da besedilo ne bi učinkovalo grobo« (»že čeština obecně vyžaduje více spojovacích výrazů mezi větami a více uváděcích slov, aby nepůsobil text kostrbatě«). Na to domnevo (oz. po njeno zakonitost) opira svojo odločitev za razširjanje stavkov Škofič Maurerjeve: »V mnoha případech jsem tak dodávala slova jako: Dokonce i..., Nakonec..., Od té doby...« Ker nisem bohemist, nisem kompetenten za ocenjevanje pravilnosti omenjene ugotovitve, a ob treh primerih, ki jih kandidatka nato navaja kot dokaz za to »temeljno razliko«, se mi zdi, da ne gre za sistemsko različnost med jezikoma kot takšnima, saj bi izraze, s katerimi je v svojem prevodu dopolnila stavke izvirnega besedila, povsem stilno nezaznamovano v svoj tekst zapisala tudi Maurerjeva. Zato me veseli, da gdč. Brabcova v nadaljevanju vendarle zapiše, da gre pri tej »grobosti/kostrbatosti« jezika slovenske pravljicarke »najverjetneje za znamenje njenega osebnega sloga«, svojo odločitev za dopolnjevanje izvirnikove dikcije pa pojasni s potrebo pa prilagoditvi »slogu, ki ga je vajučen češki bralec pravljic«. Mislim, da tale

ocena ni mesto za polemiziranje s takšnimi načeli« – gre pač za vprašanje različnih prevajalskih konceptov (ali se prilagajati specifikam izvirnika ali pragu pričakovanj končnega odjemalca prevedenega besedila) – in tu se zdi, da se Brabcová tudi pod vplivom v tej nalogi predstavljenih Levýjevih stališč pač legitimno odloča za drugi koncept). Utemeljitev »da bi bilo besedilo jezikovno in zvočno prijetno za malega češkega bralca« in da bi »češkemu otroku lahko dobresedni prevod brez intervencije zvenel nenaravno« se mi zdi v okviru prevajalčeve umetniške svobode sprejemljiva in legitimna, čeprav bi se sam (marsikje) odločil za polno zvestobo dikciji izvirnika – in bi to utemeljeval s stališčem, da bi na ta način v prevod prenesel avtoričino lastno slogovno odstopanje od običajne slovenske ljudske pravljíčarske dikcije (ki se verjetno ne razlikuje preveč od dikcije čeških ljudskih pravljič). V običajne okvire slovenskega pripovedništva za otroke gre tako tudi raba svojilnega zaimka »naš« (naša žirafica, naš levček ipd.), ki ga Maurerjeva ne uporablja, Brabcová pa ga očitno sistematično dodaja. (*A tole – kot rečeno – ni polemika, še manj kritika.*)

Želja, prinesiti češkemu otroku »lepe pravljíce na 'lepem krožniku'«, je gdč. Brabcovi narekovala tudi dopolnjevanje samostalnikov s pridevniki (6.1.1) in glagolov s prislovi – kar je utemeljila s svojim »nazorom, da pričakuje češki bralec prislovno označitev tega, kako se dana dejavnost izvaja, kar lahko zveni patetično, a ne neutemeljeno« (6.1.2). Pri prevajanju samostalnikov utemeljuje izbiro med možnimi sopomenkami tudi z običajnejšo češko zvezo z glagolom, ki usmerja realizacijo glagolskega dejanja (6.1.3); nekatere glagole (6.1.4) razširja s povedkovimi določili ali jim dodaja vezljivi samostalnik, ki da je v konkretnih glagolskih situacijah pričakovan (učiteljica »sprašuje« → učiteljka »pokládá velice záludné otazky« – *no, v tem primeru se mi zdi dodatek pridevnika verjetno vseeno korak predaleč*).

Zanimive in po mojem mnenju v glavnem smiselno utemeljene so tudi rešitve ostalih zgoraj navedenih problemov. Tu lahko sam razsojam le o grobi ustreznosti prevodov izvirniku. Ta je, se mi zdi, v vseh predstavljenih primerih dosežena, je pa seveda možno, da bi bil kje morda mogoč tudi kak še boljši sopomenski izraz – a to, kot je bilo že rečeno, za mojo oceno, ki je usmerjena predvsem v kandidatkinu sposobnost utemeljevanja izbranih rešitev, ni najpomembnejše. Drobní »materialni« napaki, ki pa nimata odločilnega vpliva na razlago, ki spremlja skupini primerov, v katerih se nahajata, najdem pravzaprav le, ko kandidatka med pomanjševalnice uvrsti slovensko besedo »puščica« (ta kljub morfemu –ica ni pomanjševalnica) in ko besedo »kura« prevede z besedo »kuře« (ki je seveda ustreznica slovenske besede »piščanec«). Nekoliko neposrečen je še komentar dvojine, ki da je »v češčini v večini primerov /.../ groba in nenaravna, včasih tudi pretirano dolga« – tu gre seveda le za dvojinško obliko osebnega zaimka (kar takoj po navedenem komentarju potrdijo tudi predstavljeni primeri). *Sam sem v zadregi še pri razumevanju povsem zadnje točke (6.4.5. »Uporaba zanikanja v vprašanju«), a to je morda le posledica moje bohemistične podhranjenosti. Vseeno pa se mi zdi, da bi*

bila lahko tudi slovenska stavka napisana v prav enaki dikciji kot prevedena (in torej ne zgolj tako, kot ju je napisala Eva Škofič Maurer) – morda zato ta točka niti ni problematična.

Končna ocena naloge:

Kar se tiče same vsebine, nimam bistvenih pripomb – mislim, da bi bila naloga gdč. Brabcove lahko prav simpatično učno gradivo pri predmetu Uvod v prevajanje, saj v teoretičnem delu povzema nekatera temeljna prevodoslovna načela in podaja avtoričina (solidno utemeljena in z naborom konkretnih primerov podkrepljena) predvidevanja o pravilnem pristopu k prevajanju žanra pravljic oz. literarnih besedil za otroke, v literarnozgodovinskih poglavjih pa ponuja informacije tako o produkciji literature za otroke in mladino kot o prevodih in (čeških) prevajalcih. Žal pa ne morem mimo zelo problematične formalne izvedbe oddane naloge (predvsem literarno- oz. prevajalskozgodovinskih poglavij): pomanjkljivega citiranja in predvsem premočne neposredne (prepisovalske) navezave na vire, na katere se kandidatka sicer sklicuje, a ne dovolj natančno. Prenašanje dolgih odlomkov referenčnih besedil, pri čemer je brez navedbe citatnosti ohranjena tudi gola dikcija povezovalnih stavkov, je avtorsko nelegitimno, pa tudi nepotrebno – še posebej, če so viri zainteresiranemu bralcu lahko dosegljivi (v knjižnicah ali celo na spletu): tak vir bi bilo bolje zgolj na kratko povzeti, citirati nekaj najpomembnejših ugotovitev oz. poudarkov, in bralca po potrebi v opombi in bibliografskem zapisu usmeriti k celemu besedilu.

Obžalujem, da kandidatka ni sprejela sugestije, da bi oddajo naloge prestavila na poznejši termin, s čimer bi pridobila čas za korekturo njenih ravnokar kritiziranih delov. Menim namreč, da bi nalogo brez prehudega napora spremenila do te mere, da bi odpadi vsi zadržki glede načina podajanja virov oz. hoje po samem robu plagiatorstva. Tako pa mi zdaj zavedanje teh pomanjkljivosti – kljub siceršnjim simpatijam s kandidatkinim namenom, vloženim delom (ki ga izkazujejo obsežnost in razvejanost oddane naloge), v pogovorih izkazano razgledanostjo po tematiki in nenazadnje zadnjima poglavjema – žal ne dovoljuje ovrednotenja naloge bolje kot z oceno »dobro«. Ker pa cenim tiste dele naloge, kjer je kandidatka izkazala lastno produktivnost (in zato, ker gre vendarle le za prvo diplomsko stopnjo, ko verjetno bolj od perfektne izdelave pričakujemo manifestacijo kandidatove sposobnosti za orientacijo po dosegljivem strokovnem gradivu), ne bom nasprotoval možnosti, da se ob suverenem zagovoru ocena zviša.

(Vseeno pa moram na koncu dodati, da bi bila ocena, če bi šlo za nalogo magistrske stopnje, zaradi očitane gibanja po meji plagiatorstva kljub vsem omenjenim načelnim simpatijam negativna.)

Andrej Šurla, Ph.D

V Praze, 31. 1. 2014